

פסיקתא דרב כהנא "ולקחתם לכם" ו"כיום השמיני עצרת"

ישראל חזני

הפסיקתא מדרש אגדה עתיק היא לפרשיות מן התורה ולהפטרותיהן, הנקראות במועדים ובשבתות המיוחדות, כמו שבת של פסח וסוכות, שבת שובה שבין ראש השנה ויום הכיפורים, שבת חנוכה, ועוד.

לשונה של הפסיקתא, החכמים הנזכרים בה והדרשות שבה, חלק מן עולמם של חכמי ארץ ישראל במאות השלישית-חמישית לסה"נ הם – עולם התלמוד הירושלמי, ראשית הפיוט, והתגבשותם של התרגומים הארמיים לתורה. ביחד עם בראשית רבה וויקרא רבה, עומדת הפסיקתא בשורה הראשונה של ספרות המדרש. "כך היא גאולתן של ישראל: בתחילה קימאה קימאה, כל מה שהיא הולכת היא רבה והולכת". פסיקתא דרב כהנא שבידינו, אבידה היא המחזרת על בעליה – שעד לפני כמאה וחמישים שנה היתה ידועה בעיקר מהבאות בספר הערוך ובילקוט שמעוני. ר' י"ל צונץ, בעינו הבוחנת ובכוחו הגדול, עמד על כך שאותן הבאות, מן פסיקתא דרב כהנא הן, ולפנינו ספר עצמאי ואין להחליפו בפסיקתא רבתי או פסיקתא זוטרתי, הידועות משכבר. אף הוא עמד על עיקרי מבנהו של הספר ועל מקומו בעולם המדרש. רצה הקב"ה את פעלו, וזמן לא רב לאחר מכן נתגלו כתבי יד של הפסיקתא ויצא המדרש לאור ע"י ש' בובר, בעיר ליק בשנת תרכ"ח.

דברים אלה כתבתי בשנת תשמ"ז, בדש הימני של עטיפת הפסיקתא במהדורת הצילום שיצאה לאור באותה שנה.

במרצת השנים קראתי פסיקות עם בני ובנותי יחיו, ואף למדתי פסיקות עם קבוצת לומדים בבית הכנסת "מנחם ציון" בעיר העתיקה בירושלים (וראה עוד להלן בסוף ההקדמה). בחול המועד סוכות שנת תשס"א עיצבתי מהדורה ראשונה של הפסיקתא לסוכות במתכונת כמעט זהה למתכונת שניתנת כאן, וכתבתי לה פירוש רחב, שמורכב מפירוש צמוד למדרש ומהרחבות, לפעמים ארוכות, ובשנים שבאו לאחר מכן עיבדתי את כל הפסיקות לרגלים באותה דרך.¹

1 בט"ו בתשרי תשס"א הלכה לבית עולמה ידידתנו חיה יקותיאל ז"ל, ומהדורה זו תהא יד לזכרה.

מהדורת הפסיקות שאני נותן כאן מיועדת ללימוד בכל עת, וביותר, כמובן, בחג הסוכות — ובמילה "לימוד" אני מכון בעיקר ללימוד על ידי לומד שאינו מומחה בחקר הספרות התלמודית בכלל ובחקר מדרש האגדה, וביותר הארץ ישראלי, בפרט. לפיכך הפסיקות נדפסו כאן בנוסח "לא מדעי" בכוננת מכון. אמנם הנוסח הניתן מבוסס על כ"י אוקספורד כפי שהדפיסו דוב מנדלבוים במהדורת הפסיקתא שלו (נויארק תשכ"ב) וכפי שהוא ניתן ב"פרוייקט בר-אילן", אך אין הוא נאמן לכתב היד בכל פרט — והשינויים נעשו הן על פי שיקולים מחקריים היסטוריים הן על פי שיקולים פרשניים. שיקולים אלה הביאו לפרשנות שתפקידה להקל על הלומד, גם אם לפעמים היא חוטאת במעט ל"מדע".

ואפרט יותר, כדלהלן.

א — כל הפסוקים הובאו בפעם הראשונה בניקודם כפי שהוא ב"פרוייקט בר-אילן" (כ"י לנינגרד), ולפיכך כתיבם הוא הכתיב המקראי, גם אם בכתב היד הם נכתבו אחרת. והרוצה לעמוד על שיטת ציטוט פסוקים או מסורת המקרא בכ"י אוקספורד יעיין במהדורת מנדלבוים.

ב — הרבה פסוקים הושלמו, ונוספו המילים שלדעתי הן עיקר הדרשה; השלמות אלה הן על פי הבנתי את המדרש ואינן הוספות בעלמא. לפעמים השלמתי פסוקים או הוספתי פסוקים כדי להבהיר ללומד את הקשרו המקראי של הפסוק הנדרש.

ג — הרבה קיצורים נפתחו או הושלמו.

ד — הרבה פעמים הוספתי מילות קישור כמו "הדא היא דכתיב" או שם של "גיבור", כאשר אין ברור קשרו של פסוק לדרשה או שאין ברור מי הדובר במשפט. לפעמים נוספו מילים או הוחלפו מילים לרווחא דמילתא, כלומר להחלקת הסגנון, הלשוני או הדרשני, כמו סיומי פתיחות, שהרבה פעמים חסרים בכתב היד, או הבאת הפסוק הנדרש, שגם כן הרבה פעמים חסר בכתב היד. והרוצה לבקר אותי יעיין במהדורת מנדלבוים, ואולי גם יסכים עמי. מכל מקום, לא עשיתי זאת כלאחר יד אלא בדקתי את הנוסחאות שמנדלבוים ציין להן ואת המקבילות, שציין ושלא ציין, ועל פיהן הכרעתי כפי שהכרעתי.

ה — בפסיקתא לשמיני עצרת השמטתי את כל החלק שהוא מתנחומא-יילמדנו; בפסיקתא לסוכות ("ולקחתם") יצרתי (לדעתי "יש מישה") פתיחה חדשה לפיסקא ד' וסיום חדש לאחת הפיסקאות. כמו כן שיניתי בפסיקתא לשמיני עצרת את מיספור הפיסקאות ו'ז'. בכל המקומות אפשר לבקרני על פי מהדורת מנדלבוים, ולשפוט את השינויים ששיניתי.

ו — מוסף על אלו תרגומי ארמית, או מילים ביוונית ובלטינית, ונתתי את התרגום בין סוגריים עגולים ובאות קטנה. פירשתי לפעמים מילים וביטויים, וגם את הפירוש נתתי

באות קטנה; אמנם, עתים נתבקש פירוש, הן למילים מקראיות הן למילים "מדרשיות", ולא נתתי, אם מחמת קושי רב במילה או בביטוי אם מחמת אריכות הפירוש.

ז — לא פירשתי את דרכי הדרשות, את הקשרים הספרותיים בין הדרשות לפסוקים ואת הקשרים בין דרשה לדרשה, הן ברמת הפיסקא הבודדת הן ברמת הפסיקתא כולה; גם לא הערתי על רעיונות בפסיקתא — נתתי כאן אך ורק נוסח ופירוש מילות מצומצם.

את עיקר פרשנותי אני רואה בקיטוע השורות, בפיסוק המודרני, בשימוש בגדלים שונים של אותיות ובהזחות. אין צריך להסביר לקורא עד כמה עזרים אלה מקילים על הקריאה וההבנה, אך אפרט מעט על הפיסקוק והשימוש באותיות בגדלים שונים ובהזחות, ואוסיף מילה על הניקוד.

אשר לפיסקוק: ודאי לי שלא תמיד כיוונתי לדעת הדרשנים בפיסקוק שפיסקתי, הן מחמת אי-יכולתו של הפיסקוק המודרני לשקף כראוי את כל הגוונים של הקריאה האנושית, הן מחמת שלא תמיד ירדתי לסוף דעתם של הדרשנים. ודאי שגם אם ירדתי לסוף דעתם, הרי גוני משמעויות יובנו על ידי פלוני באופן אחד, והוא יפסק כפי שיפסק, ופלוני יבין אחרת ויפסק אחרת. גם לזמן יש השפעה: פיסוק מסוים נראה מוצלח ביום פלוני ולאחר זמן נראה פיסוק אחר; והדברים משתנים עתים כמעט משבוע לשבוע.

אשר לשימוש באותיות בגדלים שונים ובהזחות: אלה משרתים את ההבחנה בדרגת הנאמר, כמו עיקר הדרשה לעומת האסמכתא שלה מן המקרא, או דרשה משנית שהסתעפה מן הדרשה העיקרית, ואת יחסי מוקדם ומאוחר בדרשה. כלומר, את השיקולים באיזה גודל להדפיס דרשה מסוימת וכיצד לעצבה שקלתי על פי קשרו של הנאמר לדרשה ועל פי זמנם של הדרשנים ולשונם. (הדבר דומה לשימוש באותיות שונות בלימוד התלמוד, כאשר אנו מבחינים בין דברי תנאים, אמוראים ו"סתם התלמוד"). לאמור, עתים משפט פלוני נדפס באות קטנה יותר מהאות שגוף הדרשה נדפס בה, אך אין הדבר מעיד על יחורו בדרשה אלא על מעמדו בה. ודאי שקטעים מאוחרים ליד קטעים מוקדמים ביחס נדפסו בדרך כלל באות קטנה יותר. על השיקולים הספרותיים ניתן כמובן להשיג. ואשר לניקוד: הפסיקות נוקדו על ידי ד"ר יחיאל קארה, ואני מודה לו על כך מעומק הלב. ויש להעיר: קשה מאד לנקד מקורות ארמיים ארץ ישראלים מכיוון שלהבדיל מניקוד התלמוד הבבלי, שיש לעדות אחדות מסורות קריאה בו, אין לנו מסורות קריאה בירושלמי או במדרשי ארץ ישראל, ולפיכך יש הרבה חוקרים שמתנגדים מכל וכל לניקוד מקורות אלה. אך ראיתי שקריאת הפסיקות קשה ביותר, והעדפתי לתת נוסח מנוקד, וד"ר קארה הסכים עמי. אך זאת למודעי: פשיטא שהניקוד כאן הוא רק בגדר הצעה על פי הידוע לנו על דמותה של הארמית הארץ ישראלית, ואין להסיק ממנו ודאות.²

2 לקטעים נוספים ממקורות ארץ ישראל, שניקדם ד"ר יחיאל קארה, ראה מאמרי "הערות לספורי ד' שמעון בן יוחי וכו' בפסיקתא דרב כהנא 'זיהי בשלח'", משלב מב (תש"ז), באתר <http://sites.google.com/site/mishlabim/>.

בחופש שנטלתי לעצמי בהוספת מילים ופסוקים, בפתיחת ראשי תיבות, ובהזות קטעים ואף בשחזור משפטים, כמדומני שדרכתי בעקבי פרשנים ומעתיקים לדורותיהם: רובם לא כיבדו את הוראתו של רבינו תם לתקן רק בגליונות אלא תיקנו בין השיטין ובא הנוסח והכניס את התיקונים לגופם של דברים, או שאפילו העלים בזרוע נוסח שלפניו וכתב רק את שנשא חן מלפניו או את שהבין.

נדמה שדרך זו אינה פסולה מכל וכל כאשר רוצים להעמיד ללומד שאינו מיומן נוסח שיוכל לרוץ בו. אמנם, ודאי שדרך זו פותחת פתח כפתחו של אולם להשגות, אך כמדומני שהכרעותי אינן מופרכות — והרי לא בחכמת התשבורת עסקינן כאן. ועוד יותר: נראה לי שהצר שווה בנוק המלך (מאן מלכי? רבנן), ואם מניין לומדים יפיקו תועלת משיטתי, דייני.

המהדורה המוגשת כאן מבוססת על פירוש רחב שפירשתי, כאמור, את הפסיקות לרגלים, והוא עימדי בכתובים. לאחר שכתבתי את הפירוש למדתי כמה פסיקות בשני מחזורים עם שני תלמידים, אחד בכל מחזור, הלא הם הרבה קלאודיה קריימן ומר בניה יובל; את הפסיקות לסוכות, לשמיני עצרת, "שור או כשב" והפסיקתא לשביעי של פסח, למדתי גם עם תלמידים ב"ישיבת הקיבוץ הדתי" בעין צורים בשנתה האחרונה, בשנת תשס"ח — ומתלמידי יותר מכולם.

מכיוון שפרסום הפסיקות על פירושן אינו עולה בידי לפי שעה (ידידי ד"ר מנחם כ"ץ שידלני לפרסם לפחות את הפסיקתא לסוכות עם פירושה, וכיבדני באירוח ובאכסניה המכובדת, אך חוששני ש"פּעֻצְלִים יִמָּךְ הַקְּרָה" [קהלת י יח]), הציע ד"ר כ"ץ להדפיס את הפסיקות לרגלים בצורה קלה יותר — "יאכלו עננים וישבעו" (תהלים כב כז).

פְּסִיקְתָא "וּלְקַחְתֶּם"

וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הַדָּר כַּפַּת תְּמָרִים וְעֵנָף עֵץ עֵבֶת וְעֵרְבֵי נָחַל וְשִׁמְחָתֶם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים (ויקרא כג מ)

[א]

ר' אבא בר כהנא פתח: "קחו מוסרי ואל כסף, ודעת — מחרוץ נבחר" (משלי ח י; וראה גם שם טו טז).
"קחו מוסרי" — קחו מוסרה של תורה, "ואל כסף".

"למה תשקלו (תקחו ותתנו) כסף בלא לחם ויגיעכם בלא לשבעה" (ישעיהו נה ב).
"למה תשקלו (תקחו ותתנו) כסף" — למה אתם שוקלים כסף לבני עשו?
לא "בלא לחם" — על שלא שבעתם מלחמה של תורה.?
"ויגיעכם בלא לשבעה" — למה אתם יגיעים ואומות העולם שביעים?
"בלא לשבעה" — על שלא שבעתם מלחמה של תורה ומינה של תורה, דכתי' "לכו לקחו בלחמי ושתי בנין מסכתי" (משלי ט ה).

ר' ברכיה בר חייה אבוי בשם ר' יוסי ברבי נהוריי: כתיב "ופקדתי על כל לחציו" (ירמיהו ל כ) — אפילו על גבאי צדקה, חוץ משכר משנים וסופרים שאינן נוטלין אלא בשכר כטילן בלבד. אבל שכר דבר אחד מן התורה אין בירייה יכולה ליתן.

תני: מראש השנה נקצצין מזונותיו של אדם, חוץ ממה שהוא מוציא בקימים טובים ובשבתות ובראשי חדשים ובחולו של מועד ומה שהתינוקות מוליכין לבית רבן — אם פחת פחתין לו ואם הוסיף הוסיף מוסיפין לו.

ר' יוחנן הנה מטייל וסליק מן טבריא לציפורי, והנה מסתמין על כתפיה דר' חייה בר אבא (ר' יוחנן היה מטייל ועולה מטבריה לציפורי והיה נסמך על כתפו של ר' חייה בר אבא). מטון חד בית חקל ואמר, דין בית חקל הנה דידי ונבינתיה, מיבעי לעיי באוריתא. מטון חד בית פרס, אמר, הדין בית פרס הנה דידי ונבינתיה, מיבעי מלעי באוריתא (הגיעו לבית שדה אחד ואמר (ר' יוחנן). זה בית השדה היה שלי ומכרתיו, [שהיה] ברצוני ליגע (להתייגע) ללמוד בתורה).

שירי ר' חייא בר אבא בכי. אמר ליה, למה אתם בכי? אמר, בכי אנא דלא שבקת לך לשיבותך כלום (התחיל ר' חייא בר אבא בוכה. אמר לו, למה אתה בוכה? אמר, בוכה אני שלא השאת לך לוקותך דבר).

אמר ליה: חייא ברי (בני), אם קלה היא בעיניך מה שעשיתי — שמכרתי דבר שניתן לששה וקניתי דבר שניתן לארבעים יום וארבעים לילה? ! קד: כל העולם כולו לא נכרא אלא לששה ימים, דכתיב "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ" (שמות לא ז), אבל התורה לא נמנה אלא לארבעים יום ולארבעים לילה, תדה היא דכתיב (וה היא [זה הוא] שכתוב) ויהי קם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה... ויכתב על הלחת את דברי הברית עשרת הדברים" (שם לד כח).

כד דמך (כשמת) ר' יוחנן הנה דורו קורא עליו "אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה" (שיר השירים ח ז) שאהב ר' יוחנן את התורה, "בוזי כבודו לו" (שם) !

כד דמך אבא בר הושעיה איש טירייה ראו מיטתו פורתת באויר, והנה דורו קורא עליו "אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה", שאהב המקום את אבא בר הושעיה איש טירייה, "בוזי כבודו לו" !

כד דמך ר' לעזר בר שמעון הנה דורו קורא עליו "מי זאת עלה מן המדבר פתימרות עשן מקטרות מור ולבונה מכל אבקת רוכל" (שם ג ו). מהו "מכל אבקת רוכל"? דהנה קרי ותני קרוב פוטיין ודורשן (קורא בתורה ושונה משניות ושליח ציבור, פייטן ודרשן).

ד"א: "קחו מוסרי ואל פסח".

א"ר אבא בר כהנא: משכר לקיחה את למד שכר לולב.

שכר לקיחה: במצרים פתיב "ולקחתם אגדת אזוב" וגו' (שמות יב כב) — בכמן טימין ודידיה (בכמה המחיר שלו [של האזוב; או "שלה", של האגודה]? בארבעה מניי (מנים — מטבעות קטנות)? בארבעה מניי, בחמשה מניי — היא שעמדה להם בכיות מצרים (שמות ב, יב לה-לו), בכיות הים, בכיות סיוחן ועוג (דברים ב לא-ג ז), בכיות שלשים ואחד מלכים (יהושע יב ז-כד).

לולב — שהוא עומד לאדם בכמה דמים וכמה מצוות יש בה — על אחת כמה וכמה !

לכך משה מזהיר את ישראל ואומר להם "ולקחתם לכם ביום הראשון".

[ב]

"תודיעני ארח חיים שבע שמחות את פניך, נעמות בימינך — נצח" (תהלים טז יא). "תודיעני ארח חיים".

אמר דוד לפני הקב"ה: רבון העולמים, הודיעני אי זה פליון מפולש לעתיד לבא.

ר' יודן ור' עזריה.

ר' יודן אמר: אמר לו הקב"ה לדוד, דוד, אם חיים אתה מבקש צפה ליראה, דכתיב "יראת ה' תוסיף ימים" (משלי י כז).

ור' עזריה אמר: אמר לו, דוד, אם חיים אתה מבקש צפה ליסורים, דכתיב "וידרך חיים תוכחות מוסר" (משלי ו כג).

"שובע שמחות את פניך".

שבעיניו בה' שמחות את פניך: מקרא ומשנה תלמוד תוספת ואגדה.

ד"א: "שובע שמחות את פניך".

אל תהי קורא בן אלא "שבע שמחות": אילו שבע פיתות של צדיקים שהם עתידים להקביל פני השכינה ופניהם דומות לתמה, ללבנה, לרקיע, לברקים, לכוכבים, לשושנים, למגורות בית המקדש.

לחמה מנין? "מי זאת הנשקפה כמו שחר... כרה כחמה" (שיר השירים ו ז);

ללבנה מנין? "יפה בלבנה" (שם);

לרקיע מנין? "והמשפלים יזהרו כזהר הרקיע לעולם ועד" (דניאל יב ג);

לברקים מנין? "מראהו כלפידים כברקים ירוצצו" (נחום ב ה);

לכוכבים מנין? "וימצדיקי הרבים ככוכבים" (דניאל יב ג);

לשושנים מנין? "למנצח על שושנים לדוד" (תהלים סט א);

למגורות בית המקדש מנין? "נאמר ראיתי והנה מגורת זהב כלה" וגו' (זכריה ד ב).

"נעימות בימינך — נצח".

אמר דוד לפני הקב"ה: רבון העולמים, וכי מי מודיעני איזו פת התביכה והנעימה שבהן?

תריין אימוריין (שני אמוראים): חד אמר זו היא שבאה מכות תורה ומעשים, וחרנא אמר אילו סופרים ומשנים שהם מלמדים את התינוקות לאמיתן, שהם עתידין לישב בימינו של הקב"ה.

הדה דכתיב "נעימות בימינך — נצח".

ד"א: "שובע שמחות את פניך".

אילו שבע מצות שבחג: ארבעה מינים שבלולב, וסופה, ושמחה, ונחגיגה.

אם שמחה למה נחגיגה? ואם נחגיגה למה שמחה?

"נעמימות בימינך — נצח".

אמר ר' אבין: לשנים שנכנסו אצל הרזין ולית אנו ידעין הי דין הוא נציחיה, אלא מה

דינסב ביין ידעין דהוא נציחא (ואין אנו יודעים איהו הוא המנצח [שיצא זכאי בדיון], אלא מי שיקח ענף

תומר יודעים שהוא המנצח).

כך: לפי שישראל ושרי אומות העולם ניכנסין ומקטרגין לפני הקב"ה בראש השנה, ולית

אנו ידעין היילין אינון ניצוחיה (ואין אנו יודעים מי הם המנצחים), אלא ממה שישאל יוצאין

מלפני הקב"ה ולולביהם ואתרוגיהם בידיהם אנו ידעין דישראל אינון ניצוחיה (אנו יודעים

שישראל הם המנצחים).

לפיכך משה מזהיר את ישראל ואומר להם "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ

הדר פפת תמרים".

[ג]

"פנה אל תפלת הערער ולא בנה את תפלתם. תפתב (הטעם בכ"ף) זאת לדור אחרון

ועם נברא יהלל יה" (תהלים קב יח-ט)

"פנה אל תפלת הערער".

א"ר ראובן: אין אנו יכולין לעמוד על אופי של דוד, פעמים שהוא קורא את עצמו מלך

ופעמים שהוא קורא את עצמו עני.

הא כיצד? בשעה שהוא צופה ורואה שהצדיקים עתידים לעמוד ממנו, כגון אסא,

יהושפט, חזקיהו, יאשיהו, הוא קורא את עצמו מלך — "אלהים משפטיד למלך תן

וצדקתך לבן מלך" (שם עב א) — ובשעה שהוא צופה ורואה שהרשעים עתידין

לעמוד ממנו, כגון אחז, אמון, מנשה, הוא קורא עצמו עני: "תפלה לעני כי יצטף" (שם

קב א).

ר' אלכסנדר פתר קרנא (מפרש את הפסוק) בפועל: מה פועל הזה יושב ומשמר כל היום

אימתי יפליג (יתרחק) בעל מלאכתו קימאה (קימעה) וילקשיניה (ויאחרנה; את התפילה) פסוף

100 (לסוף). כמה דאת אמר "והיה העטפים ללבו והקשרים ליעקב" (בראשית ל מב) — מהו העטופים? ר' יצחק בר

תקלא אפר, לקשיא (המאחרים).

אמר ריש לקיש: הפסוק הזה לא סופו ראשו ולא ראשו סופו — אם פנה אל

תפילת הערער, הנה לו לומר "לא בנה את תפילתו"; אם "לא בנה את תפילתם",

הנה לו לומר "פנה אל תפילת הערערים".

אלא "פנה אל תפילת הערער" — זה מנשה מלך יהודה; "ולא בנה את

תפילתם" — זה תפילתו ותפילת אבותיו. הנה דקתיב (זו [זה] שכתיב) "ויצטר לו" (דברי הימים ב לג יג) — "ויחתר" כתיב; אמר ר' לעזר ברבי שמעון, בערביא צווחין לעתירתא

חתירתא — "וישיבהו ירושלים" (שם) — כמה השיבו? ר' שמואל ברבי יונה בשם ר' אחא,

ברית השיבו, כמה דאת אמר "משיב הרוח" — "וידע מנשה כי ה' הוא האלהים" (שם).

באותה שעה אמר מנשה, אית דין ואת דין.

ר' יצחק פתר קרניא בדורות הללו, שאין להם לא מלך ולא נביא ולא אורים ולא תומים

אלא תפילה זו בלבד.

אמר דוד לפני הקב"ה: רבון העולמים, אף לא תבזה עליה.

"תפתב זאת לדור אחרון" — מכן שהקודש מקבל את השבים;

"ועם נברא יהלל יה" — שבראם הקב"ה ברייה חדשה.

ד"א: "תפתב זאת לדור אחרון" — זה דוד של חזקיהו שהיה נטוי למיתה;

"ועם נברא יהלל יה" — שבראם הקודש ברייה חדשה.

ד"א: "תפתב זאת לדור אחרון" — זה דודו של מרדכי ואסתר שהיו נטויים למיתה;

"ועם נברא יהלל יה" — שבראם הקודש ברייה חדשה.

ד"א: "תפתב זאת לדור אחרון" — אילו דורות הללו שהם נטויים למיתה;

"ועם נברא יהלל יה" — שעתיד הקב"ה לבראותן ברייה חדשה.

ומה עלינו ליקח? לולב ואתרוג לקלס להקב"ה.

לפיכך משה מזהיר את ישראל ואומר להם "ולקחתם לכם" וגו'.

[ד]

"יעלו שדי וכל אשר בו אז ירננו כל עצי יער. לפני ה' פי בא פי בא לשפט הארץ

ישפט תבל בצדק ועמים באמונתו" (תהלים צו יב-ג)

"יעלו שדי" — זה העולם, דקתיב "ויהי בהיותם בשדה" (בראשית ד ח);

"וכל אשר בו" — אילו הבריות, כמה דאת אמר "לה' הארץ ומלוואה תבל וישבי

בה" (תהלים כד א).

"אז ירננו כל עצי יער" — וקתיב "כל (ליחא לפנינו) עצי היער" (דברי הימים א טז לג)!

אמר ר' אחא: "היער" — אילו אילנות שהם עושין פירות; ו"כל עצי היער" — אילו

אילנות שאינן עושין פירות.

לפני מי? "לפני יי".

למה? "פי בא פי בא" — בראש השנה וביום הכיפורים.

מה לעשות? "לשפט תבל בצדק ועמים באמונתו" — בחג הסוכות, כמה דאת אמר:

"והיה כל הנותר מכל הגוים הכאים על ירושלים ועלו מדי שנה בשנה להשתחות למלך ה' צבאות

110

115

120

125

130

135

80

85

90

95

100

105

וְלַחַג אֶת חַג הַסִּפּוֹת... זאת הִתְקִיָּה חֲטָאֵת מִצְרִים וְחֲטָאֵת כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יַעֲלוּ לַחַג אֶת חַג הַסִּפּוֹת" (זכריה יד טז-ט).

לְפִיקָךְ מִשֶּׁה מְזַהֵר אֶת יִשְׂרָאֵל וְאוֹמֵר לָהֶם "וּלְקַחְתֶּם לָכֶם" וְגו'.

[ה]

140 "אֲרַחֵן בְּנִקְיוֹן פְּפִי וְאֶסְבְּבָה אֶת מִזְבִּיחֲךָ ה'. לְשִׁמְעַע בְּקוֹל תּוֹדָה וּלְסַפֵּר כָּל נִפְלְאוֹתֶיךָ" (תהלים כו ו-ז).

145 "אֲרַחֵן בְּנִקְיוֹן פְּפִי" — בְּמִקְחָ וְלֹא בְּגֹזֶל;

"וְאֶסְבְּבָה אֶת מִזְבִּיחֲךָ יי" — כִּי הָא דְתַנְיֵנָן תַּמָּן (כמו זו שאנו שונים שם) בְּכָל יוֹם הָיוּ מְקִיפִין אֶת הַמִּזְבֵּחַ פַּעַם אַחַת וְאוֹמְרִין "אֲנָא ה' הוֹשִׁיעָה נָא אֲנָא ה' הַצְּלִיחָה נָא" (תהלים קיח כה).

145 "לְשִׁמְעַע בְּקוֹל תּוֹדָה" — אֵילוּ הַקְּרָבָנוֹת;

"וּלְסַפֵּר כָּל נִפְלְאוֹתֶיךָ" — אֲרַ אֲבוֹן: זֶה הַלֵּל,

שִׁישׁ בּוֹ לְשַׁעֲבֵר,

וְיֵשׁ בּוֹ לְדוֹרוֹת הַלָּלוּ,

וְיֵשׁ בּוֹ לְיָמוֹת הַמְּשִׁיחַ,

150 וְיֵשׁ בּוֹ לְיָמוֹת גּוֹג וּמְגוּג,

וְיֵשׁ בּוֹ לְעֵתִיד לְבָא.

יֵשׁ בּוֹ לְשַׁעֲבֵר — "בְּצִאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם" (שם קיד א);

יֵשׁ בּוֹ לְדוֹרוֹת הַלָּלוּ — "לֹא לָנוּ ה' לֹא לָנוּ כִּי לְשִׁמְךָ תָּן כְּבוֹד... לְמָה יֵאמְרוּ הַגּוֹיִם אֵיךְ נָא אֱלֹהֵיהֶם" (שם קטו א-ב);

155 יֵשׁ בּוֹ לְיָמוֹת הַמְּשִׁיחַ — "אֶהְבֵּתִי כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת קוֹלִי תַחֲנוּנָי" (שם קטז א);

לְיָמוֹת גּוֹג וּמְגוּג — "אֶסְרוּ חַג בְּעֵבְתֵיכֶם עַד קְרַנּוֹת הַמִּזְבֵּחַ" (שם קיח כז);

לְעֵתִיד לְבָא — "אֵלֵי אֲתָה וְאוֹרְךָ אֱלֹהֵי אֲרוֹמְמֶךָ" (שם שם כח).

[ו]

"וּלְקַחְתֶּם" — תַּנִּי ר' חֵיִיא: שְׁתַּהֲא לְקִיחָה לְכָל אַחַד וְאַחַד מִכֶּם.

"לָכֶם" — מִשְׁלָכְכֶם, וְלֹא הַגְּזוּל.

160 אָמַר ר' לוי: כָּל מִי שֶׁהוּא נוֹטֵל לוֹלֵב גְּזוּל לְמָה הוּא דוֹמֵה? לְלִסְטִים שֶׁהוּא יוֹשֵׁב בְּפִרְשַׁת דְּרָכִים וּמְקַפְּיחַ אֶת הַעוֹבְרִים וְאֶת הַשָּׂבִים.

חַד וְזָמַן עֲבַר חַד לִיגִיזוֹן, בְּעֵי לְמַגְבֵּי דִימוֹסְיָא דְחָדָא מְדִינְתָא, וְקָם עֲלוּי וְקַפְחִיה וְנָסַב כָּל מָה דְהִתְהַוָּה גְּבִיָּה (פעם אחת עבר חייל אחד, שביקש ללכת) לגבות מס של עיר אחת, ועמד עליו [הליסטיס] והיכה אותו ולקח כל מה שהיה אצלו).

165 בְּתַר יוֹמִין אִיצְטִייד הֵהוּא לִיסְטָא וְאִיתִיָּהּב בְּפִילְקִי (לאחר ימים נתפש אותו ליסטים וניתן בבית האסורים).

שְׁמַע הֵהוּא לִיגִיזָא וְאָזַל לְגְבִיָּה (שמע אותו חייל והלך אצלו), אָמַר לִיה: קוּם, הֵב לִי כָּל מָה דְקַפְחָה הֵהוּא גְּבִרָא וְנָסִיב מִינֵיה, וְאֲנָא מִלְּךָ עֲלֶךָ זְכוּ (אמר לו: עמוד, תן לי כל מה ששדד [את] אותו האיש [התכונן החייל לעצמו], ולקח ממנו [ממני], ואני מלמד עליך זכות).

170 אָמַר לִיה: כָּל מָה דְקַפְחָה הֵהוּא גְּבִרָא וְנָסִיב מִינֵךָ, לִית לִיה מִינֵיה אֲלֵא הֲרִין טְפִיטָא דְהוּא מִן דִּינֶךָ (אמר לו: כל מה ששדד אותו האיש ולקח ממך, אין לו ממנו אלא השטיח הזה שהוא משלך). אָמַר לִיה: הֵב לִיה וְאֲנָא מִלְּךָ עֲלֶךָ זְכוּ קָדָם מְלָכָא (אמר לו: תן לו [לי] ואני מלמד עליך זכות לפני המלך). יָהֵב לִיה טְפִיט דְנָסִיב מִינֵיה (נתן לו השטיח שלקח ממנו).

175 אָמַר לִיה: לְמַחַר אֲתָּ גְפִיק לְדִינָא קְדָם מְלָכָא, קְרִי לָךְ וְאוֹמֵר לָךְ, אִית לָךְ בַּר נֶשׁ מְלָךְ עֲלֶךָ זְכוּ (אמר לו: למחר אתה יוצא לדין לפני המלך [והוא] קורא לך ואומר לך, היש לך בן אדם מלמד עליך זכות)? וְאֲתָּ אָמַר לִיה, אִית לִיגִיזוֹן פְּלִן, וְהוּא מְשַׁלַּח וְקְרִי לִיה וְאֲנָא מְלָךְ עֲלֶךָ זְכוּ (ואתה אומר לו יש חייל פלוני, והוא שולח וקורא לו [לי] ואני מלמד עליך זכות).

180 לְמַחַר נֶפֶק לְדִינָא. קְרִי לִיה מְלָכָא: אִית לָךְ בַּר נֶשׁ מְלָךְ עֲלֶךָ זְכוּ? אָמַר: לִיגִיזוֹן פְּלִן (למחר יצא לדין. קרא לו המלך: היש לך בן אדם מלמד עליך זכות? אמר: חייל פלוני). שְׁלַח מְלָכָא וְקְרִי לִיה, אָמַר לִיה: מָה אֲתָּ חֲכִים מִלְּךָ זְכוּ בְּהֲרִין גְּבִרָא (שלח המלך וקרא לו, אמר לו: מה אתה יודע ללמד זכות בזה האיש)?

185 אָמַר לִיה: חֲכִים אֲנָא בְּהֵהוּא זִמְנָא דְשַׁלַּחְתַּנִּי לְמִיגְבֵּי דִימוֹסְיָא דְמְדִינָא פְּלִנִּיתָא, דְקָם עֲלִי וְקָדְמִי וְנָסַב כָּל מָה דְהִתְהַוָּה גְּבִי — וְהֲרִין טְפִיטָא מְסַהִיד עֲלוּי (אמר לו [החייל למלך]: יודע אני באותו זמן ששלחתני לגבות המס של עיר פלונית, שעמד עלי וקדמני ושדד אותי ולקח כל מה שהיה אצלי — וזה השטיח מעיד עליו).

הַתְּחִילוּ הַכֹּל אוֹמְרִים אוֹי לוֹ לְזֶה שְׁנַעֲשֶׂה סְנִיגוּרוֹ קְטִיגוּרוֹ.

כָּךְ: אָדָם לּוֹקַח לּוֹלֵב לְזָנוֹת בּוֹ, אִם הָיָה גְּזוּל הוּא (הלוב) צוֹנֵן לְפָנֵי הַקֹּב"ה וְאוֹמֵר גְּזוּל אֲנִי, חָמוּס אֲנִי!

וּמְלֹאכֵי הַשָּׁרֵת אוֹמְרִים: אוֹי לוֹ לְזֶה שְׁנַעֲשֶׂה סְנִיגוּרוֹ קְטִיגוּרוֹ.

[ז]

- 190 "ביום הראשון".
יום חמשה עשר, ואת אומר "ביום הראשון"?
ר' מני דשאב ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי: למדינה שהיתה מחייבת ליפס (מס) למלך והלך המלך לגבותה.
בתוך עשרה מיל יצאו גדולי מדינה וקילסו אותו, והתיר המלך שלישי מדימוסייא (מס) שלהם.
195 בתוך חמשה מיל יצאו פטירובלי (ראשי המועצה) מדינה וקילסו אותו, והתיר להם המלך שלישי מדימוסייא שלהם.
וכיון שנגנס המלך למדינה יצאו כל בני המדינה וקילסו אותו.
אמר להם מלפא: מה דאזול אזול, מיכא ולהלן חושבנא (אמר להם המלך: מה שהלך הלך, מכאן ולהלן חשבון נהרש).
200 כף: באין ישראל בראש השנה ועושין תשובה, והקודש מתיר להם שלישי עונותיהם.
באין בעשרת ימי תשובה ומתענים הכשירים, והקודש מתיר להם רוב עונותיהם.
וכיון שבא יום הכיפורים, כל ישראל מתענין והקודש סולח על כל עונותיהם.
אמר ר' אחא: כתיב "כי עמך הסליחה" (תהלים קל ד) — הסליחה מופקדת אצלך מראש השנה.
ובל כף למה? "למען תנרא" (שם) — בשביל ליתן אימתך על כל ביריודיך.
205 מיום הכיפורים ועד החג כל ישראל עסוקין במצות: זה עוסק בסוכתו וזה עוסק בלולבו.
ביום טוב הראשון של חג הן נוטלין ולביהן ואתרוגיהם בידם ומקלסין להקודש, והקודש אומר להם כבר מחלתי לכם על מה שעבר — מיכן ואילך חשבו עונותיכם.
לפיכך הוא אומר "ביום הראשון". מאי "ביום הראשון"? ראשון למעשה, לחשב עונות מיום הראשון של מועד.

[ח]

- "ביום" — ולא בלילה; "הראשון" — ואפילו בשבת.
"ביום הראשון" — אין דוחין את השבת אלא על יום טוב הראשון של חג בלבד.
"פרי עץ הדר" — פרי שטעם עמו ופריו שוין, זה אתרוג.
כן עני אומר: "הדר" — זה הדר באילנו משנה לשנה.
215 תירגם עקילס: "הדר" — הדרור, שהוא דר על פני המים.
"כפות תמרים" — ר' טרפון אומר: "כפות", ואם פרוד יכפתונו.
"וענף עץ עבות" — את שענף עצו דומה לקליעה, זה הדרס.

"וערבי נחל" — אין לי אלא של נחל, של בקעה ושל הרים מנין? תלמוד לומר "וערבי".

- 220 אבא שאול אומר: "וערבי" — שמים, ערבה לולב וערבה למקדש.
ר' ישמעאל אומר: "פרי עץ הדר" — אחד;
"כפות תמרים" — אחד;
"וענף עץ עבות" — שלשה, שמי דליות, אחת שאינה קטומה;
ר' טרפון אומר: אפילו שלשה קטומים.
225 "וערבי נחל" — שמים.

[ט]

- ד"א: ר' עקיבא אומר, "פרי עץ הדר" — זה הקב"ה, דכתיב ביה (שכתוב בו) "הוד והדר לבשת" (תהלים קד א);
"כפות תמרים" — זה הקב"ה, דכתיב ביה "צדיק כפתר יפרח" (שם צב יג);
"וענף עץ עבות" — זה הקודש, דכתיב ביה "היה דבר ה' אל זכריה בן ברכיהו בן עדוא הנביא לאמר. ראיתי הלילה והנה איש רכב על סוס אדם והוא עמד בין ההדסים" (זכריה א ז-ח);
"וערבי נחל" — זה הקב"ה, דכתיב ביה "סלו לרכב בערבות ביה שמו ועלו לפניו" (תהלים סח ה).
ד"א: "פרי עץ הדר" — זה אברהם אבינו שהידרו הקודש בשיבה טובה, דכתיב "ואברהם יקח בא בנים" (בראשית כד א);
"כפות תמרים" — זה יצחק אבינו שהיה כפות ועקוד על גבי המזבח;
"וענף עץ עבות" — זה יעקב אבינו: מה הדרס זה דחוש (דחוט) בעלים, כף היה יעקב דחוש בכנים;
"וערבי נחל" — זה יוסף: מה ערבה זו כמושה ויבישה בפני שלשה המינים, כף מת יוסף לפני אחיו.
240 ד"א: "פרי עץ הדר" — זה אימנו שרה שהידרה הקב"ה בשיבה טובה, דכתיב "ואברהם ושרה יקנים באים בנים" (שם יח יא);
"כפות תמרים" — זו אימנו רבקה: מה תמרה זו יש בה אוכל ויש בה קוצים, כף העמידה רבקה צדיק ורשע;
245 "וענף עץ עבות" — זו אימנו לאה: מה הדרס דחוש בעלים, כף היתה לאה דחושה בכנים;
"וערבי נחל" — זו אימנו רחל: מה ערבה הזאת כמושה בפני שלשת המינים, כף מתה רחל בפני אחותה.

ד"א: "פרי עץ הדר" — זה סנהדרין גדולה של ישראל שהייתה הקב"ה בשיבה טובה, דכתיב "מפני שיבה תקום והדרת פני זמן" (ויקרא יט לב);

250 "כפות תמרים" — אילו תלמידי חכמים שהן כופין את עצמן ללמוד תורה אילו מאילו; "וענף עץ עבות" — אילו שלש שורות של תלמידי חכמים שישבין לפני סנהדרין; "וערבי נחל" — אילו שני סופרי דינין שהיו עומדין לפני סנהדרים, אחד מימין ואחד משמאל.

255 ד"א: "פרי עץ הדר" — אילו ישראל: מה אתרוג הזה יש בו ריח ויש בו אוכל, כך ישראל יש בהן בני אדם שהם בעלי תורה ויש בהם מעשים טובים; "כפות תמרים" — אילו ישראל: מה תמרה הזאת יש בה אוכל ואין בה ריח, כך ישראל יש בהן בני אדם שהם בעלי תורה ואין בהם מעשים טובים;

260 "וענף עץ עבות" — אילו ישראל: מה הדס הזה יש בו ריח ואין בו אוכל, כך הן ישראל יש בהן בני אדם בידיהם מעשי טובים ואין בהם תורה; "וערבי נחל" — אילו ישראל: מה הערבה הזאת אין בה לא טעם ולא ריח, כך ישראל בהן יש בני אדם שאינן לא בעלי תורה ולא מעשים טובים. אמר הקודש: לאבדן אי אִישׁפֶּר, אלא יַעֲשֶׂה כוֹלֵם אֶגוּדָה אַחַת וְהֵם מְכַפְּרִים אִילֹו עַל אִילֹו.

לפיכך משה מזוהר את ישראל ואומר להם "ולקחתם לכם" וגו'.

[י]

265 אמר ר' ברכיה בשם ר' אבא בר כהנא: בוכות "ולקחתם לכם ביום הראשון", ניגלה לכם ראשון,

ופורע לכם מן הראשון,

ובונה לכם את הראשון,

ומביא לכם את הראשון.

270

ניגלה לכם ראשון — זה הקב"ה, דכתיב ביה "אני ה' ראשון" (ישעיהו מא ד);

ופורע לכם מן הראשון — זה עשו הרשע, דכתיב ביה "ונצא הראשון אדמוני... וינקראו שמו עשור" (בראשית כה כה);

ובונה לכם את הראשון — זה בית המקדש, דכתיב ביה "כסא כבוד מרום מראשון, מקום מקדשנו" (ירמיהו יז יב);

275 ומביא לכם את הראשון — זה משיח, דכתיב ביה "ראשון לציון הנה הנס ולירושלם מבשר אתן" (ישעיהו מא כז).

פסיקתא "ביום השמיני עצרת"

ביום השמיני עצרת תהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו. והקרבתם עלה אשה ריח ניחח לה' פר אחד איל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימים... אלה תעשו לה' במועדיכם (במדבר כט לה-לו, לט)

[א]

"יספת לגוי ה' יספת לגוי נכבדת, רחקת כל קצוי ארץ" (ישעיהו כו טו).

"יספת לגוי י"י יספת לגוי נכבדת".

נתת שלווה לפרעה הרשע, שמא קראך י"י — לא בחירופים ובגידופים הוא אמר "ויאמר פרעה מי ה' אשר אשמע בקלו" (שמות ה ב)?!

2 נתת שלווה לסנחריב הרשע, שמא קראך י"י — לא בחירופים ובגידופים הוא אמר "מי בכל אלהי הארצות אשר הצילו את ארצם מדי כי יציל ה' את ירושלם מדי" (מלכים ב יח לה)?!

נתת שלווה לנבוכד נצר, שמא קראך י"י — לא בחירופים ובגידופים הוא אמר "ומן הוא אלה די שייבכזון מן ידי" (ומי הוא האל אשר יצילכם מדי; דניאל ג טו)?!

"יספת לגוי נכבדת".

10 נתת שלווה לדרו וכו' ברכך: "ונברך דויד את ה' לעיני כל הקהל" (דברי הימים א כט ז).

נתת שלווה לשלמה בנו וכו' ברכך: "ברוך ה' אשר נתן מנוחה לעמו ישראל" (מלכים א ח נו).

15 נתתה שלווה לדניאל וכו' ברכך: "ענה דניאל ואמר להוא שמה די אלהא מברך מן עלמא ועד עלמא ועד עלמא" (עונה דניאל ואומר יהא שמו של האלהים מבורך מן העולם ועד העולם; דניאל ב כ).

"רחקת כל קצוי ארץ".

20 א"ר לוי: בדתך קריבך ויבדת רחיקך — גרב קריבך ורחק רחיקך. גרב קריבך — "קרוב ה' לכל קראיו" (תהלים קמה יח); רחק רחיקך — "רחוק מרשעים ה'" (משלי טו כט).

ד"א: "יספת לגוי נכבדת".

אומות העולם, את נותן להם בן זכר והוא מושף לו ערלה ומגדל לו בלוריות; הגדיל, הוא מוליכו לבית ע"ז שלו ומכעיסך.

25 אבל ישראל, את נותן לאחד מהם בן זכר והוא מונה לשמונה ימים ומל אותו, ואם היה בכור פודהו לשלשים יום; הגדיל, הוא מוליכו לבתי כנסיית ולבתי מדרשות ומברך בכל יום יום — ברכו את י"י המבורך.

ד"א: "יספת לגוי נכבדת".

אומות העולם, אם את מרבה להם ימים טובים הן אוכלים ושותים ופוזזים ונכנסים לבתי תיאטריאות ולבתי קרקסאות ומקעיסין אותך בדבריהם ובמעשיהם;

30 אבל ישראל, את נותן להם ימים טובים והן אוכלים ושותים ושמהין ונכנסין לבתי כנסיית ולבתי מדרשות ומרבין בתפילות ומרבין במוספין ומרבין בקרבנות.

לפיכך צריך הכתוב לומר "ביום השמיני עצרת תהיה לכם... והקרבנות עלה אשה ריח ניחח לה" פר אחד איל אחד ככשים בני שנה שבעה תמימים".

[ב]

"לזה רשע ולא ישלם וצדיק חונן ונותן" (תהלים לו כא).

35 "לזה רשע ולא ישלם".

א"ר יצחק: שלשה הן שנקראו רשעים ואילו הן, הפושט ידו לחבירו, והלווה ואינו משלם, ומי שהוא בעל מחלוקת.

הפושט ידו לחבירו מנין? שנאמר "ויאמר לרשע למה תכה רעך" (שמות ב יג).

40 א"ר זעורא: לא סוף הדבר שהקהו, אלא אפילו הגביה ידו להכותו ולא הפהו נקרא רשע. הדא דכתיב (זו [זה] שכתוב) "ויאמר לרשע למה תכה רעך" (שמות ב יג) — "למה היכיתה" לא נאמר, אלא "למה תכה" — בעי מימחיניה ועד כיון לא מחיתה (רוצה להכותו ועד עכשיו [ועוד לא] לא היכה).

45 א"ר שמואל בר תנחום: אמרתה קומיה (אמרתי אותה, את הרשה, לפניך) דר' תנחומא ואמר, אף כשהוא מעיז פניו נקרא רשע, שנאמר "העז איש רשע בפניו" (משלי כא כט).

והלווה ואינו משלם מנין? שנאמר "לזה רשע ולא ישלם".

ומי שהוא בעל מחלוקת מנין? מעדתו של קרח, שנאמר "סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה" (במדבר טו כו).

40 רב יהודה, פד הנה משבע לבר נש הנה גרי צילוי (רב יהודה, כשהיה משביע בן אדם היה קורא עליו) "סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים" וגו'.

ד"א: "לזה רשע ולא ישלם" — אילו אומות העולם שהם אוכלין ושותין ולא מברכין.

"וצדיק חונן ונותן" — אילו ישראל שהם אוכלין ומברכין.

אמר ריש לקיש: את מוצא כשהקב"ה נותן לצדיק מה שהוא מבקש ממנו, הוא חונן וחוננו משלו. הרה דכתיב (זו [זה] שכתוב) "וצדיק חונן ונותן" — צדיק העולם חונן ונותן.

55 אמר ר' לוי: כך עלת על דעתו של הקב"ה ליתן לישראל רגל אחד בכל חודש שבקיין — בניסן פסח, באייר פסח קטן, בסיון עצרת — ועל ידי עבירות ומעשים רעים שהיה בינם נוטל מהם שלשה — תמוז ואב ואלול — ובא תשרי ופרע לשלשתן: ריש שתה כל קבל תמוז (ראש השנה כנגד תמוז), צומא רבא כל קבל אב (צום הגדול [יום הכיפורים] כנגד אב), שבועתי יומי תגא כל קבל אלול (שבועת ימי החג [סוכות] כנגד אלול).

60 אמר הקב"ה: של אחרים הוא (תשרי) פורע ושל אינו פורע? ! תן לו משלו ויבא וישול את שלו.

לפיכך הוצרך הכתוב לומר "ביום השמיני עצרת תהיה לכם".

[ג]

"ביום טובה היה בטוב (שם ב) וביום רעה ראה (קבל, הבן) — גם את זה לעמת זה עשה האלהים" (קהלת ז יד)

65 "ביום טובה היה בטוב וביום רעה ראה".

אמר ר' אבא בר כהנא: אם נדרוג לך יום טוב עשה אותו מיד. דכתיב "ביום טובה היה בטוב";

"וביום רעה ראה" — ואם נדרוג לך יום רעה, ראה איך לעשות תשובה ולהינצל ממנו.

70 ר' יודן בשם ר' לעזר: שלשה הן שמבטלין את הגזירה ואילו הן, התפילה והצדקה והתשובה.

ושלשתן בפסוק אחד: "ויכנעו עמי אשר נקרא שמי עליהם ויתפללו ויבקשו פני וישבו מדרךיהם הרעים" (דברי הימים ב ז יד).

"ויתפללו" — זו תפילה;

"ויבקשו פני" — זו צדקה, דכתיב "אני בצדק אחזה פניך" (תהלים יז טו);

75 "ולישבו מדרךיהם הרעים" — זו תשובה.

מה כתיב תמן (שם, בדברי הימים)? "ואני אשמע מן השמים ואסלח לחטאתם".

ר' חננא בשם ר' יוסי: אף שינוי השם ושינוי מעשה.

שינוי השם מאבינו אברהם: "ולא יקרא עוד את שמך אברהם והיה שמך אברהם" (בראשית יז ה) — אברהם לא מוליד, אברהם מוליד. ודכותיה (וכמוהו): "ויאמר אלהים אל אברהם שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה" (שם שם טו) — שרי

לא ילדה, ושרה ילדה.

שינוי מעשה מאנשי ניגנה — ויבא האלהים את מעשיהם פי שבו מדרבם הרעה וינתחם האלהים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה" (יונה ג י).

ויש אומרים אף שינוי מקום מאבינו אברהם — ויאמר ה' אל אברהם לך לא מארצך וממולדתך" (בראשית יג א), ויהי (ואחר כך): "ואעשה לך גויל גדול" (שם שם ב).

85

ר' מנא אומר: אף התענית, דכתיב "יענף ה' ביום צרה" (תהלים כ ב).

אמר רבה בר חמא בר גוריא בשם רב: יפה תענית לחלום כאש בנעורת. רב חסדא אמר וכו' ביום, ורב יוסף אמר אפילו בשבת.

"גם את זה לעומת זה עשה האלהים".

עשה הקב"ה צדיקים ורשעים, הודא היא דכתיב (זו היא [זה הוא] שכתוב) "ואתרי בן יצא אחיו וידו אחות בעקב עשו" (בראשית כה כו). ר' פנחס רב חלקיה בשם ר' סימון: אפילו דופן לא היה ביניהם, ויצא זה צדיק וזה רשע.

90

מפני מה ברא הקב"ה צדיקים ורשעים? כדי שיהיו מכפרים אילו על אילו, על שם "גם את זה לעומת זה עשה האלהים".

ד"א: "ביום טובה היה בטובה".

אמר ר' תנחום ברבי חיאיא: ביום טובתו של חבירך היה עמו בטובה; "וביום רעה ראה" — אם נודווג לחבירך יום רעה, ראה היאך לעשות עמו חסד ולהציל אתו ממנו.

95

כך הייתה אמו של ר' תנחום ברבי חיאיא עושה: ביום שהייתה לוקחת לו ליטרא אחת של בשר לוקחת לו שמים, אחת לו נאחת לעניים; ביום שהייתה לוקחת לו אגודה אחת של ירק הייתה לוקחת לו שמים, אחת לו נאחת לעניים.

100

מפני מה ברא הקב"ה עניים ונעשירים? כדי שיהיו מתפרנסין אילו מאילו, על שם "גם את זה לעומת זה עשה האלהים".

ד"א: "ביום טובה היה בטובה".

אמר ר' אהא: ביום טובתה של תורה היה עמה בטובה;

105

"וביום רעה ראה" — לכשיגיע אותו היום שכתוב בו "פתחו בציון חטאים" וגו' (ישעיהו לג יד), תהא מן הרואין ולא מן הנראין; תהא מטברטי (הצופים) ולא מקנגסאי (הלודרים הנלחמים בחיות). תהא מאותן שכתוב בהן "ויצאו וראו כפגרי האנשים הפשעים ב" (ישעיהו סו כד) ולא מאותן שכתוב בהן "כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה" וגו' (שם שם).

מפני מה ברא הקודש גיהנם ונגן עדן? כדי שיהיו מצילות (לוקחות) זו מאז. וכמה ריח יוש ביניהם? ר' יוחנן אמר כותל, ר' חנינא אמר טפח, ורבנין אמרין שתייהן שוות.

110

אמר ר' לוי: אמר הקב"ה לישראל, בניי, אותם הקרבנות שהכתבתי לכם בתורה היו זהירים בהן, שאין פרקליט טוב ליירית הגשמים יותר מן הקרבנות.

לפיכך צריך הכתוב לומר "ביום השמיני עצרת... והקרבנות עלה אשה ריח ניחוח לה" פר אחד איל אחד כבשים בני שנה שבועה תמימים".

115

[ד]

"תן חלק לשבועה וגם לשמונה" (קהלת יא ב).

ר' ליעזר ור' נחמיה ור' יהושע.

ר' ליעזר אמר: "תן חלק לשבועה" — זו שבת, דכתיב "ששת ימים תלקטוהו (את המן) וביום השביעי שבת לא יהיה בו. ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקט ולא מצאו" (שמות טז כו-כז);

120

"וגם לשמונה" — זו מילה, דכתיב "ואליהו עלה אל ראש הפרמל ויגהר ארצה וישם פניו בין ברקיו" (מלכים א יח מב). אמר אליהו לפני הקב"ה: רבוננו של עולם, אילו לא נשפתייר לישראל אלא שתי מצות האילו בלבד כדי היא זכותן שייך להן גשמים.

ור' נחמיה אמר: "תן חלק לשבועה" — זה דורו של משה שמל אותם לו;

125

"וגם לשמונה" — זה דור שמל יהושע לשמונה. אמר לו הקב"ה ליהושע: משה רבך מלן לשבועה נאת מוהלן לשמונה! "בצעת תהיא אמר ה' אל יהושע עשה לך תרבות צרים ושוב מל את בני ישראל שנית" (יהושע ה ב) — לברית שנית את מוהלן, לברית שלישית אין את מוהלן.

ור' יהושע אמר: "תן חלק לשבועה" — אילו שבעת ימי פסח;

"וגם לשמונה" — אילו שמונת ימי החג (חג הסוכות);

130

לשהוא אומר "וגם" — לרבות את העצרת (שבועות) נאת ראש השנה ואת יום הכיפורים.

ר' סימון פתר קריא (דורש את הפסוק) בנשיאים:

"תן חלק לשבועה" — "ביום השביעי נשיא לבני אפרים" (במדבר ז מח);

"וגם לשמונה" — "ביום השמיני נשיא לבני מנשה" (שם שם נד).

ור' עזריה בשם ר' יהודה בר' סימון פתר קריא בפילואים (בהקמת המשכן יום יום):

"תן חלק לשבועה" — "כי שבעת ימים זמלא את ידכם" (ויקרא ח לג);

135

"וגם לשמונה" — "ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל" (שם ט א).

ר' יהודה בר' סימון בשם ר' מאיר פתר קריא בנידה:

"תן חלק לשבועה" — אילו שבועה ימי נידה;

"וגם לשמונה" — אילו שמונה ימי מילה.

140 אָמַר הַקב"ה: אִם שִׁמְרַתְּ שִׁבְעַת יְמֵי נִדְהָ פְּרָאוּי תְּרִי אֲנִי נוֹתֵן לָךְ בֶּן זָכָר וְאֵת מוֹהֲלוֹ לְשִׁמּוֹנָה — "בְּיָוִם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בָּשָׂר עָרְלָתוֹ" (ויקרא יב ג).

ר' לוי אָמַר: "תָּן חֵלֶק לְשִׁבְעָה" — אֵילֹו שִׁבְעַת יְמֵי הַחַג; וְגַם לְשִׁמּוֹנָה" — "בְּיָוִם הַשְּׁמִינִי עֲצַרְתָּ תְּהִיָּה" וגו'.

[ה]

"כִּי רוּצָה ה' בַּעֲמֹוּ פְּעָאָר עֲנוּיִם בִּישׁוּעָה" (תהלים קמט ד).

145 ר' יהושע דְּסַכְנִין בְּשֵׁם ר' לְוִי: "כִּי רוּצָה י"י בַּעֲמֹוּ" — רוּצָה הוּא הַקב"ה בְּקַרְבְּנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, לְפִיכֶךָ "פְּעָאָר עֲנוּיִם בִּישׁוּעָה". וְאִין יִשׁוּעָה אֵלָא קֶרְבֵן. כְּמָה (כמו) דָּאֵת אֹמַר "וְהִבֵּל הַבֵּיא גַם הוּא מִבְּכָרוֹת צֶאֱנוּ וּמִחֻלְבָּהֶן וַיִּשַׁע ה' אֶל הַבֵּל וְאֵל מִנְחָתוֹ" (בראשית ד ד).

לְפִיכֶךָ מוֹשֶׁה מִזְהִיר אֶת יִשְׂרָאֵל: "בְּיָוִם הַשְּׁמִינִי עֲצַרְתָּ תְּהִיָּה לְכֶם... וְהַקְרַבְתֶּם עֲלֵהּ אִשָּׁה רִיחַ נִיחַח לְה' פֶּר אֶחָד אֵיל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם".

[ו]

150 "בְּיָוִם הַשְּׁמִינִי עֲצַרְתָּ תְּהִיָּה לְכֶם".

א"ר יוֹחָנָן: שְׁמִינִי רָגַל בְּפִנֵי עֲצֹמוֹ, פִּיִּים בְּפִנֵי עֲצֹמוֹ, קֶרְבֵן בְּפִנֵי עֲצֹמוֹ, בְּרַכָּה בְּפִנֵי עֲצֹמָה. רָגַל בְּפִנֵי עֲצֹמוֹ — אָמַר ר' בּוּן: בְּכֹלֶם כְּתִיב "וּבְיָוִם" וְכֵאֵן כְּתִיב "בְּיָוִם", מִכָּאֵן שֶׁהוּא רָגַל בְּפִנֵי עֲצֹמוֹ.

פִּיִּים בְּפִנֵי עֲצֹמוֹ — דְּחִנְיָן: בְּשְׁמִינֵי חֲזוּרֵי לְפִיִּים בְּרַגְלִים.

155 קֶרְבֵן בְּפִנֵי עֲצֹמוֹ — "בְּיָוִם הַשְּׁמִינִי... פֶּר אֶחָד אֵיל אֶחָד" (במדבר כט לה-לו). בְּרַכָּה בְּפִנֵי עֲצֹמָה — א"ר אֵילָא: מִכָּאֵן שֶׁהוּא טְעוּן זְמַן.

סוֹכָה שִׁבְעָה בִּיצֵד?

גָּמַר מִלִּיכָל (מילוכל, מלאכול) לֹא יִתִיר אֶת סוֹכְתוֹ, אֲבָל מוֹרִיד הוּא אֶת הַכֵּלִים מִן הַמִּנְחָה וְלִמְעַלָּה בְּשִׁבְלֵי כְבוֹד יוֹם טוֹב הָאֶחָרוֹן.

160 ר' אָבָא פֶּר כְּהֵנָּה רַב תִּיַּיָּא פֶּר אִשִּׁי בְּשֵׁם רַב: צְרִיף לְפִסּוּל אֶת סוֹכְתוֹ מִבְּעוֹד יוֹם.

אָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לְוִי: צְרִיף אַדָּם לְקַדֵּשׁ בְּלִילֵי יוֹם טוֹב הָאֶחָרוֹן בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ.

ר' יַעֲקֹב פֶּר אֶחָא בְּשֵׁם שְׁמוּאֵל: קִידֵשׁ בְּבֵית הַזֶּה וְנִמְלֵךְ לְאֹכֵל כְּבֵית אַחַר צְרִיף לְקַדֵּשׁ פַּעַם שְׁנִיָּיה.

ר' אֶתָּא וְר' חֲנִנָּא בְּשֵׁם ר' הוֹשַׁעִיָּה: מִי שֶׁסּוֹכְתוֹ עֲרִיבָה עֲלֵיו תְּרִי זֶה מְקַדֵּשׁ בְּלִילֵי יוֹם טוֹב הָאֶחָרוֹן בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וְעוֹלָה וְאוֹכֵל בְּתוֹךְ סוֹכְתוֹ, וְאִינוּ צְרִיף לְקַדֵּשׁ פַּעַם שְׁנִיָּיה.

165 אָמַר ר' אֶבְיוֹן: אֶתִּיָּא (כאה [שטת]) דְּשְׁמוּאֵל כְּרִי תִיַּיָּא וְדִרְי הוֹשַׁעִיָּה כְּרִי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לְוִי.

אָמַר ר' מְנַא: וְלֹא פְּלִגִּין (ואינם חלוקים) — מִן דְּאָמַר (מי שאומר [שהיא דעת]) שְׁמוּאֵל, כְּשֶׁהִיָּה בְּדַעְתּוֹ לְאֹכֵל כְּבֵית אֶחָד: וְמֵאן דְּאָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לְוִי, כְּשֶׁאִין דַּעְתּוֹ לְאֹכֵל כְּבֵית אֶחָד

[ז]

170 אָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לְוִי: רֵאוּהִי הֵיחָה עֲצַרְתָּ שֶׁל חַג לְהִיּוֹת רְחוּקָה תְּמַשִּׂים יוֹם וְלָמָּה נִיתְּנָה בְּסוֹכּוֹת?

מוֹשְׁלוֹ מְשַׁל: ³ לָמָּה הִדְבַּר הוֹמָה? לְמַלְךְ שֶׁהָיוּ לוֹ בְּנוֹת נְשׂוּאוֹת בְּמָקוֹם קָרוֹב וּבְנוֹת נְשׂוּאוֹת בְּמָקוֹם רְחוֹק. אֵילֹו שֶׁנְּשׂוּאוֹת בְּמָקוֹם קָרוֹב אֵית בְּיוֹמָא דְּיִיזְלוּן וְיִיתוּן (יש ביום [אחד]) שִׁילְכוּ (אל אביהן) וּיְבוּאוּ (לבייתן), וְאֵילֹו שֶׁהֵן בְּמָקוֹם רְחוֹק לִית בְּיוֹמָא דְּיִיזְלוּן וְיִיתוּן (אין ביום שִׁילְכוּ וּיְבוּאוּ). אָמַר הַמֶּלֶךְ לְרְחוּקוֹת: אֲנִי וְאַתֶּם נִשְׁמַח יוֹם אֶחָד.

175 כְּךָ: בְּפִסְתָּ, עַל יְדֵי שִׁישְׁרָאֵל יוֹצֵאִין מִן הַחוּרְף לְקִיִּץ וְאִינָה טְרַחוּת דְּרַכִּים קָשָׁה, לְפִיכֶךָ הִיא רְחוּקָה מִמֶּנּוּ תְּמַשִּׂים יוֹם, דְּאִית בְּיוֹמָא דְּיִיזְלוּן וְיִיתוּן, אֲבָל בְּחַג עַל יְדֵי שִׁישְׁרָאֵל נִכְנָסִין מִן הַקִּיִּץ לְחוּרְף וְטְרַחוּת דְּרַכִּים קָשָׁה לְפִיכֶךָ אִינָה רְחוּקָה מִמֶּנּוּ תְּמַשִּׂים, דְּלִית בְּיוֹמָא דְּאִזְלוּן וְיִיתוּן — אָמַר הַקב"ה, אֲנִי וְאַתֶּם נִשְׁמַח יוֹם אֶחָד.

לְפִיכֶךָ צְרִיף לוֹמַר "בְּיָוִם הַשְּׁמִינִי עֲצַרְתָּ תְּהִיָּה לְכֶם".

[ח]

180 וְלָמָּה נַעֲצְרוּ עוֹד יוֹם אֶחָד?

אָמַר ר' יוֹדָן בְּשֵׁם ר' יֶצְחָק: כָּל זְמַן שִׁישְׁרָאֵל מַעֲצְרִין (נעצרים) בְּכַתִּי כְּנִסְיוֹת וּבְכַתִּי מְדַרְשׁוֹת הַקּוֹדֵשׁ עוֹצֵר שְׁכִינְתוֹ עִמָּהֶם. וְכָּה טַעְמָא (איזה פסוק אומר שעצרת היא לשון השריית שכינה)? "וַיֹּאמֶר מִנּוּחַ אֶל מִלְאָךְ ה' נַעֲצְרָה נָא אוֹתָךְ וְנַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ גְּדֵי עֵזִים" (שופטים יג טו).

185 אָמַר ר' חֲגִי בְּשֵׁם ר' יֶצְחָק: כָּל זְמַן שִׁישְׁרָאֵל מְקַוִּין (נאספים, לשון מקוה) בְּכַתִּי כְּנִסְיוֹת וּבְכַתִּי מְדַרְשׁוֹת הַקב"ה מְקַנְהָ שְׁכִינְתוֹ עִמָּהֶם. וְכָּה טַעְמָא? "קוֹה קוֹיְתִי ה' וַיֵּט אֵלַי וַיִּשְׁמַע שׁוֹעֲתִי" (תהלים מ ב).

190 אָמַר ר' אֶלְכַסְנֶדְרִי: לְמַלְךְ שֶׁבָּאָת לוֹ שְׁמֻחָה, וְכָל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתָּה מְטְרוֹנָא (הגבייה) מְרַמְזוֹת לְכִנֵּי פְּלִטִין (ארמון) וְאוֹמְרַת לָהֶם, עַד שֶׁהַמֶּלֶךְ עֲסוּק בְּאֶלְרוּיָּא (בימים טובים המיוחדים בשמחה) שֶׁלֹו שְׁאֵלוּ צְרוּכֵיכֶם. וְכִינֵן שְׁלֵא הַבֵּינוּ כְּבָשָׁה לָהֶם מְטְרוֹנָא עוֹד יוֹם אֶחָד.

3 על פי מסורת תימן אפשר לפסק "מושליו: משל" וכו' (הערת ד"ר יחיאל קארה).

כף: כל שבעת ימי החג התורה מרמזת לישראל ואומרת להם "שאלו מה' מטר" (זכריה י א) — תדע לך שהוא כן: בשנינו, "ובחמשה עשר יום לחדש השביעי... ונספיהם" (במדבר כט יב-ט), בשנינו, "ונספיה" (שם שם לא), בשביעי, "ונספיהם כמשפטם" (שם שם לג) — גם יוד מם, מים — מכן לנסוף המים מן התורה כתיב — וכיין שלא התבוננו ככשה להם התורה עוד יום אחד.

לפיכך צריך הכתוב לומר "ביום השמיני עצרת תהיה לכם".

[ט]

"והקרבתם עלה אשה ריח ניחוח לה' פר אחד איל אחד".

"פר אחד".

למה כן? א"ר אלכסנדר: למלך שבאת לו שמחה. כל שבעת ימי המשחה היה בנו של מלך טרוח עם האורחים, וכיין שיצאו שבעת ימי המשחה אמר המלך לבנו, בני, יודע אני שכל שבעת ימי המשחה היית טרוח עם האורחים, ועכשיו אני נאמח נשמח יום אחד — ואיני מטריח עליך הרבה אלא תרנגול אחד וליטרא אחת של בשר.

כף: כל שבעת ימי המשחה ישראל עסוקים בקרבנותיהם של אומות העולם, דאמר ר' פנחס, כל אותן שבועים פרים שהיו ישראל מקריבין בהג כנגד שבועים אומות העולם, שלא יצדא (שלא יחזור לתוהו ובוהו) העולם מהם — מה טעמא (איזה פסוק אומר שישראל דואנים לאומות העולם)? "פחת אהבתי ישטוני ואני תפלה" (תהלים קט ד), בטוחים אנו בתפילה — וכיין שיצאו שבעת ימי החג אמר הקב"ה לישראל, בני, יודע אני שכל שבעת ימי החג הייתם עסוקים בקרבנותיהם של אומות העולם ועכשיו אני נאמח נשמח יחד — ואיני מטריח עליכם הרבה אלא פר אחד איל אחד.

וכיין ששמעו ישראל כף, התחילו מקלסין להקב"ה ואמרים "זה השער לה' צדיקים יבאו בו" (שם קיח כד). א"ר אבון: אין אנו יודעין במה לשמוח, אם ביום אם בהקב"ה. וכא שלמה ופירש: "נגילה ונשמחה בך" (שיר השירים א ד) — "בך" בתורתך, "בך" בישועתך. א"ר יצחק: בעשרים ושתים אותיות שהכתבת לנו בתורתך — ב' תרי, כ' עשרים.

[י]

"אלה תעשו לי" במועדיכם".

ר' חנינה בשם ר' תנחום בר' יודן: "אלה עשיתם" אין כתיב כאן, אלא "אלה תעשו לי" במועדיכם" — התורה מרמזת לישראל ואומרת להם "תניין יומי" (שגו, הכפילו, את הימים).

א"ר ברכיה בשם ר' אבא בר כהנא: כתיב "ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה" (שמות יג י) — התורה מרמזת להם ואומרת להם "תניין יומי".

א"ר יהודה בר' סימון: כתיב "השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל" (דברים כו טו) — מה כתיב בתורה (אחריו)? "היום הנה ה' אלהיך מצנוד לעשות את החקים האלה ואת המשפטים" (שם שם טז). ומה עינין זה אמר זה? אלא כל זמן שישאל עושין רצונו של הקב"ה ומוציאין מעשותיהן כראוי והם יכולין לומר "בערתי הקדש מן הבית וגם נתתיו ללוי ולגר ליתום ולאלמנה" (שם שם יג), הקב"ה מרמז לישראל ואומר להם "תניין יומי".

"ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום" (דברים ד ד).